

Erik-Jan van der Schuur

De religieuze aspecten van de Pre Raphaelite Brotherhood

Inhoud

Bladzijde 1 t/m 3. Inleiding,

Inleiding van de vraagstelling,

De motieven van de Pre Raphaelite Brotherhood

Bladzijde 4 t/m 16. Pre Raphaelite Brotherhood

- Het ontstaan van de Pre Raphaelite Brotherhood
- John Ruskin, religie en de natuur, oorsprong van de Pre Raphaelite thematiek
- Bijbelse typologie en het symbolisme
- Industriële samenleving
- Ford Madox Brown, oorsprong van de Pre Raphaelite thematiek en de toevoeging van religieuze en culturele teksten
- De opvattingen en inspiratie van de Pre Raphaelite Brotherhood
- Waterhouse
- Religie en Bijbelse passages
- Literatuur
- The Germ
- Het Tekenen,
- De verschillen in persoonlijke interesses, thematiek, expressie, de natuur
- Inleiding van het hoofdstuk De Schilderijen – Religie

Bladzijde 17 t/m 19. De Schilderijen – Religie – William Holman Hunt,

- Inleiding
- Christelijke iconografie
- William Holman Hunt – *'The Awakening Conscience'*
- William Holman Hunt – *'The light of the World'*

Bladzijde 20 t/m 25. De Schilderijen – Religie – Sir John Everett Millais,

- Inleiding
- Sir John Everett Millais – *'Christ in the House of his Parents' or 'The Carpenter's Shop'*
- Sir John Everett Millais – *'Jephthah'*

Bladzijde 25 t/m 27. De Schilderijen – Religie – Dante Gabriel Rossetti,

- Inleiding
- Dante Gabriel Rossetti – *'Dantis Amor'*

Bladzijde 28. Conclusie

Bladzijde 29. Bronvermelding

Inleiding

De Pre Raphaelite Brotherhood heeft veel raakvlakken/verbintenissen met mijn interesses. Zowel in thematieke zin als in de uitvoering. Het werk is heel figuratief, bevat veel menselijke figuratie uitgaande van de focus, detail, de precisie en dat is waar ik ook altijd door ben gefascineerd. Mijn werk is altijd figuratief geweest met als hoofdrol de menselijke figuratie. De Pre Raphaelite Brotherhood creeërt een nieuwe manier om menselijke figuren neer te zetten, ook wel de pose genoemd. De poses gaan meer uit vanuit de menselijke emotie, de humane uitvoering. Ook maken de kunstenaars van de Brotherhood originele composities met veel emoties, gedetailleerde omgeving en kledij. De bevolking, Engeland en de natuur betrekken ze bij hun werk en dat wordt zeer nauwkeurig met veel observatie uitgevoerd. De uitvoering is heel eigen en gericht op focus, precisie, detail en gevoel. Het is zeer inspirerend, dat ze het vermogen hebben om de detaillering zover door te voeren in hun beeldend werk. Iets waar ik ook zoekende naar ben, waarmee ik worstel en wat ik graag wil bereiken, maar wel op een andere manier dan de Brotherhood dat deed.

In thematieke zin zijn ze zeer breed maar altijd zoekend naar het creatieve, tijdloze, fantasierijke met een bewust oog voor de natuur. Uitgaande van de grote vragen over de mensheid, de moraal, literatuur, religie en de wereld. Veel aandacht gaat uit naar religie en dat komt ook terug in mijn werk dat altijd een religieuze lading heeft, gecombineerd met persoonlijke gevoelens en vragen over religie, de mens en de wereld. Deze kwesties komen zeer veel voor in het werk van de Brotherhood en dit vind ik zeer aantrekkelijk omdat het een mysterieuze en fantasierijke kant heeft. Het gaat tenslotte over een geloof en een wereld/denkwijze die we niet zien en nauwelijks kunnen bevatten. Je moet daarom de fantasie en de fascinatie voor het onderwerp gebruiken om tot een beeld te komen om je te uiten. Dit vind ik een grote kracht van de mens: de inventie, creativiteit, denkvermogen en herschepping. Dit in combinatie met de grote vragen over onze herkomst, het heelal, de mens en de wereld. Verbaast staan over hoe de mens in elkaar zit, hoe hij kan bewegen, denken, creëren en verwoesten. Verbaast staan over de wereld en krachten om ons heen het zoeken naar het onmogelijke, de kern, ons zijn.

Hierin verdiepen de kunstenaars van de Pre Raphaelite Brotherhood zich. Mengten het met hun cultuur en persoonlijke fascinatie voor literatuur, muziek, poëzie, mythe, religie en beeldende kunst. Hoe gaan ze om met dit alles, hoe zetten ze het om naar hun wereld, denkwijze en vraagstelling, frustratie, interesse, gevoel en emotie? Deze onderwerpen komen tot stand in een beeld. Hoe zien deze beelden eruit en wat willen ze laten zien en naar welke bron leiden deze beelden en waar gaat het uiteindelijk over? Deze onderwerpen, vragen en geheimzinnige kunststroming wil ik bestuderen, belichten en van leren.

De scriptie gaat over de herkomst, het ontstaan, de opvattingen en gedachtes in het geheel van de Pre Raphaelite Brotherhood, over de verschillen die er zijn tussen de kunstenaars in deze groep, vooral de belangrijkste Sir John Everett Millais, William Holman Hunt en Dante Gabriel Rossetti en wat hun interesses/fascinaties waren en waar ze zich mee bezig hielden. Verder richt ik me vooral op de thematiek, waarbij ik met name de religieuze/christelijke aspecten naar voren haal en waar ik vragen over stel als: waarom kiezen ze ervoor, hoe gebruiken ze het, in welke context plaatsen ze het, wat is de waarde van het werk, hoe gaan ze om met symbolisme? Hoe gebruiken ze dagelijkse onderwerpen uit het christendom en welk deel van de Bijbel gebruiken ze dan? In alle hoofdstukken probeer ik de aspecten van religie naar voren te halen en die voor te stellen aan de toeschouwer.

De industrialisatie en het modernisme kwamen in opbloei in de tijd van Raphaeliten en stonden haaks op de gedachtegang van de Brotherhood. Vele gebeurtenissen die daar uit voort kwamen gebruikten ze als thematiek, als een soort frustratie, als klokkenluiders tegen die opmars. Dit komt ook terug in meerdere hoofdstukken.

Inleiding van de Vraagstelling:

Hoe worden Christelijke religieuze vertellingen verbonden aan dagelijkse gebeurtenissen om een uitgesproken politiek verhaal te vertellen of gevoel te uiten, en houden die religieuze vertellingen dan nog hun betekenis?

Welke vragen roept deze thematiek op: één die heel erg over de mens gaat, de wereld en de bovennatuurlijke wereld. De Pre Raphaeliten vertalen deze werelden van mens, religie en mythe vaak in een Engelse middeleeuwse romantische wereld.

Door het gebruik van deze combinaties van thematiek denk je aan vele morele kwesties waaronder de samenleving. Hoe kijk je daar naar, hoe sta je er zelf in en hoe zie je de mens om je heen. Vind je het een prettige wereld, een gevaarlijke, of beide. Ben je geboeid door discussie over de mens, hun handeling, de manier van praten, de toon. Wat raakt je, wat heeft verandering nodig of aandacht, wat wil je kenbaar maken voor jezelf en misschien wel voor de wereld. Dit soort kwesties worden samengebracht met religie, iets wat al eeuwen oud is en wat in vele mensen zit en in de samenleving en wat nog steeds zeer actueel is. De beelden zijn bij iedereen heel bekend. Christus aan het kruis is denk ik een van de meest bekende symbolen op aarde. Je denkt ook na over andere werelden, je ziet niet alleen deze wereld, maar je vraagt je af wat is er nog meer, zijn er nog andere werelden buiten deze wereld, ook wel de bovennatuurlijke wereld genoemd.

Één waar je misschien veel mee bezig bent, door bent gefascineerd, geïnspireerd en waar je van leert. Hoe zie je het christendom, ben je het er mee eens, heb je er veel vragen over, geloof je erin, ben je het nog aan het bestuderen of vallen bepaalde dingen je op die in de teksten staan. Hoe ga je met religieuze beelden om, die al zijn gemaakt wat valt je op, wat staat je tegen.

Dit zijn de vragen die vooral aan bod komen als je het hebt over deze thematiek. En met die thematiek waren de Pre Raphaeliten ook mee bezig. Vaak drukken ze zich uit met religie, mythes en poëzie. In deze scriptie richt ik me op de religieuze kwesties. Hoe gaan ze om met de typologie van de Bijbel, hoe gaan ze om met de verhalen, hoe voegen ze dagelijkse gebeurtenissen toe, hoe gaan ze om met het symbolisme en welke vorm van symbolisme passen ze zelf toe.

De motieven van de Pre Raphaelite Brotherhood

Voordat ik dieper op de materie in ga, is het belangrijk om meteen duidelijkheid te scheppen over de Pre Raphaelite Brotherhood en om de grootste motieven weer te geven en de reden van de naam te ontcijferen, want het is een ingewikkelde stroming.

De motieven/ de doelen: 1. Om waarachtige ideeën te hebben en te uiten; 2. Het aandachtig bestuderen van de natuur, zodat je weet hoe je dat moet weergeven en gebruiken; 3. Begrip tonen voor wat direct, serieus en hartelijk is in voorgaande kunst, tot de uitsluiting van het gebruikelijke, narcistische, zelf verheerlijkende en het leren uit het boekje. 4. Het meest noodzakelijke: het produceren van geheel ten volle goede beelden.¹

De naam:

De naam van de Pre Raphaelite Brotherhood zorgt vaak voor veel onduidelijkheid. Het wil niet zeggen, dat ze naar de tijd willen van voor “pre” Raphael. Het is een tijd waar ze veel inspiratie uit halen en wat ze beschouwen als een tijd met goede kunst, die voor de bevolking werd gemaakt. Ze raken geïnspireerd door deze kunstenaars en halen er voordeel uit door het nauwkeurig te bestuderen. Het is tegelijkertijd ook een verwijt naar kunstenaars zoals Raphael en de stromingen daarna, naar het produceren van slechte kunst, waar de Pre Raphaeliten tegen strijden.

William Holman Hunt één van de oprichters zegt over de naam: ‘De naam is gekozen om te getuigen van onze vastberadenheid om strijd te leveren tegen de frivole kunst van de dag.’²

¹ Website: Tate Britain www.tate.org.uk uit de tekst: Biography William Holman Hunt

² Boek: Algemene kunstgeschiedenis. Hugh Honour & Fleming. Dertiende druk

Pre Raphaelite Brotherhood

Het ontstaan van de Pre Raphaelite Brotherhood

Deze stroming is ontstaan in Engeland; één van de oprichters was Sir John Everett Millais die al op zijn elfde is toegelaten op the Royal Academy, de meest prestigieuze academie van Engeland, die in die tijd zeer conservatief was: erg lettend op de wetten van de klassieke uitvoering van de Renaissance.

Millais en zijn bondgenoten William Holman Hunt en Dante Gabriel Rossetti, de drie bekendste personen van de Brotherhood, vormen samen met James Collison, William Michael Rossetti, Frederick Stephens en Thomas Woolner de Pre Raphaelite Brotherhood. Het is de geboorte van de naam Pre Raphaelite Brotherhood, maar de thematiek en gedachte van de stroming ontstaan eigenlijk bij kunstcriticus en kunstenaar John Ruskin en de schilder Ford Madox Brown, die al een generatie eerder bezig waren met de thematiek en gedachtes over de beeldende kunst, die de Brotherhood gebruikt.

John Ruskin, religie en de natuur, oorsprong van de Pre Raphaelite thematiek

John Ruskin is naast schrijver en criticus ook een kunstenaar. Hij tekende elke dag en was zeer geïnteresseerd in de natuur. Hij is tegen stylisering, gebruikt niet de klassieke methodes en composities van de grote meesters, noch houdt hij zich aan de aanbevolen teksten en boeken over tekenen en schilderen. De tekeningen zien er nooit "af" uit. Hij laat zich leiden door de natuur, kijkend en observerend, het onderwerp neemt het nooit over, er zijn altijd blanke stukken te zien en er is geen sprake van balans tussen een vorm en een andere vorm. Hij uitte veel kritiek op de stromingen van de post-Renaissance ook op de Nederlandse schilders en school. Het was allemaal overdreven en smakeloos, gif. Over de meesterschilder Raphael zegt hij o.a 'the clear and tasteless poison of the art of Raphael'. Samengevat: Ruskins smaak voor thematiek en beelden zoals die zich ontwikkelden waren romantisch, scheikundig en anti-klassiek. Een onderzoeker van de wereld die al de goedheid uitlegt van de wonderen van Gods wereld, kijkende naar de natuur met de ogen van de liefde.³

Ruskins belangrijke opvattingen over de natuur en zijn doel:

'The word truth, as applied to art signifies the faithful statement, either to the mind or senses, of any fact of nature.'

'there is a moral as well as a material truth, - a truth of impression as well as of form, - of thought as well as of matter.'

³ Gebasseerd op tekst uit het boek: The Pre-Raphaelites. Door: Timothy Hilton

'with... bodily sensibility to colour and form is intimately connected that higher sensibility which we revere as one of the chief attributes of all noble minds, and as the chief spring of real poetry.

I believe this kind of sensibility may be entirely resolved into the acuteness of bodily sense of which I have been speaking, associated with love, love I mean in its infinite and holy functions, as it embraces divine and brutal intelligences, and hallows the physical perception of external objects by association, gratitude, veneration, and other pure feelings of our moral nature.⁴

Ruskin en de Pre Raphaeliten stonden aan het begin van het modernisme en de arts en crafts beweging, die later verder werd ontwikkeld door William Morris, die Rossetti, Madox Brown en Burne Jones aannam als doel om ontwerp/design te verhogen naar kunst. Ze zijn onderschat en ondergewaardeerd in hun belangrijke, vernieuwende en kritische rol naar de kunstwereld van de 19^e eeuw, die ook doorvloeide naar de nieuwe generatie stromingen en kunstenaars. Ze werden beschouwd als vijand van vrij en expressief werken en werden zelfs uit de historie geschreven in Frankrijk.

Bijbelse typologie en het symbolisme

Het is goed om de Bijbelse typologie en het symbolisme uit te leggen en helder weer te geven, want het symbolisme en Bijbelse typologie zijn erg veel aanwezig in het werk van de Pre Raphaelite Brotherhood, deels door te kijken hoe dat gebeurt in het christendom en in poëzie. Vervolgens gaan ze kijken hoe ze dat toepassen/onderzoeken en toevoegen in hun beelden en thematiek.

Het symbolisme richt zich op het subjectieve terrein van de geest. Het vertrouwt op de zeggingskracht van kleur, contourlijnen en het neerzetten van objecten die een bepaalde betekenis/waarde verkondigen, die een bepaalde sfeer uitdrukken. Dit alles kan samen of los van elkaar gebruikt worden, om een diepere werkelijkheid weer te geven. Door de nadruk te leggen op emotie en de persoonlijke belevingswereld.⁵

Er bestaat echter nog een andere soort van symbolisme, die literaire symboliek wordt genoemd. Deze komt voort uit de taal, die men opschreef, om iets te duiden. Het komt voor in vele literaire vormen. De Pre Raphaeliten bestudeerden dit en gebruikten het in hun beelden en maakten het eigen. Dat wil zeggen dat ze het gebruikten als inspiratiebron om er vervolgens zelf nieuwe dingen uit te halen, of er een bepaalde draai aan te geven, of het om te bouwen tot een beeld dat dan weer meerdere lagen van teksten en betekenissen kan bevatten. Deze worsteling komt voor bij alle belangrijke figuren die tot de Pre Raphaelite Brotherhood behoren en dat begint eigenlijk bij John Ruskin de voorloper van de thematiek en grote raadgever en inspiratiebron van de Pre Raphaelite Brotherhood. Ruskins worsteling met symbolisme en religie is zeer aanwezig in zijn manier van denken over de natuur en het

⁴ Boek: John Ruskin the argument of the eye. Door: Robert Hewison

⁵ Website: Van Gogh Museum www.vangoghmuseum.nl tekst: Symbolisme

gebruik van het symbolisme, want hoe gebruik je symbolen en waar haal je die vandaan en komt dat wel overeen met Ruskins opvattingen en gedachtegang.

Het ging allemaal goed dacht John Ruskin en alles leek te kloppen: romantiek, poëzie en wetenschappelijke symbolische duidingen kun je uit de letterlijke wereld halen, het is objectief, echt en dat is wat hij wilde en naar zocht. De schoonheid en goedheid uit de echte wereld/werkelijkheid halen en gebruiken in beelden. Hij wil laten zien dat de wereld mooi is en goed en dat die er toe doet.

Maar met de evangelische religie is dat een ander verhaal. Het is moeilijker om hier de letterlijke symbolische duiding te gebruiken zoals bijvoorbeeld die van de dichters: 'het zien van stenen en bomen als de geest van de natuur'. Deze vorm van symbolisme kan niet tegen de symbolische duidingen van de Bijbel op genaamd: de typologie die gebruikt werd door de evangelisten/ de boodschappers/ de brengers van het evangelie het christendom/ het woord van God.

Typologie is een lang vertegenwoordigde en kritische methode van symbolisch interpretatie/duiding/opheldering van de Bijbel. Deze duiding van symbolisme schept een verband naar God en het woord van God. De symbolische waarden bevatten verschillende lagen van betekenissen met een bedenkelijke waarheid. De bedoeling ervan is om het te verklaren als een geheime betekenis.⁶

In de Bijbel gaat deze typologie erg ver en is zeer ingewikkeld omdat het een schakeling van symbolische verklaringen is tussen verschillende boeken en personen. Als je dat wilt onderzoeken, moet je elke figuur en elk verhaal grondig bestuderen. Daarom zijn dominees en hoogleraren nu nog steeds bezig met verschillende onderzoeken naar verschillende onderwerpen in de Bijbel.

Deze ingewikkelde taal en materie werd gecombineerd met beelden en staat deels metafoor voor de gebeurtenissen, opvattingen en visie in het dagelijkse leven van John Ruskin en de Pre Raphaeliten en andere belangrijke figuren die met deze stroming te doen hadden.

Een zinnenbeeld/symbolistische verklaring is iets anders dan een typologische verklaring. In een zinnebeeld heeft het object wat gebruikt wordt geen echt bestaan. Het is fictie een voertuig dat gebruikt wordt om iets anders te duiden. In typologie zijn de figuren en symbolen/herkenningstekens echt, echte dingen die hun identiteit behouden maar zowel een symbolische betekenis bevatten. De evangelisten geloven dat de Bijbel en de buiten echte werkelijkheid / buitenwereldse expressie van het goddelijke zijn: zoals de voorspelling in het Oude Testament over de komst van Jezus, de kruisiging, de toekomst van de aarde. Die voorspellingen hadden niet kunnen bestaan zonder de wil van God, anders gezegd: de historische figuren van de Bijbel vertolken zowel hun eigen bestaan, maar ook het bestaan

⁶ Gebaseerd op de tekst Boek: John Ruskin the argument of the eye. Door: Robert Hewison

dat wordt voorspeld, dus wat nog moet komen zoals: de komst voor Christus.

Samenvattend: Ze zijn echte mensen die in de echte wereld leven, maar tegelijkertijd staan ze symbool voor de dingen die komen gaan, staan ze symbool voor Christus en staan ze daarmee in verbinding en zo zijn er tal van symbolen, die in verbinding staan met de historische figuren en de verhalen uit de Bijbel. Het is een spinnenweb van aaneengeschakeld symbolisme en dat symbolisme leidt weer naar andere symbolisme, wat alles onder een doek van geheimzinnigheid legt.⁷

John Ruskin had moeite met de vorm van symbolisme en typologie, omdat het zich ook richt op het fictieve, op de onwerkelijke/ onverklaarbare bovennatuurlijke wereld. De wereld die je niet ziet, maar waar je in kan geloven de religieuze wereld. Ruskin wil de echte wereld gebruiken niet de fictieve. Ruskin leert van de evangelisten, dat de typologie voor de echte wereld staat en dat de symbolen die erin voorkomen altijd leiden tot de echte wereld en dat het daarmee in combinatie staat. Dus zowel de natuur en de Bijbel staan gelijk en zijn echt waardoor hij de metaforen en de typologie van de Bijbel kan combineren met de natuur zoals hij bijvoorbeeld doet in deze tekst: 'the finger of God, as it engraved upon the stone tables of the earth the letters and the law of its everlasting form'.⁸

Niet alleen het symbolisme van de beeldende kunst, maar ook de typologie van het christendom en de symbolische duiding van deze wereld die doelt op objecten en taalvorm die door geschiedenis van beeld en taal in de samenleving/cultuur is ontstaan wordt gebruikt. Samenvattend is het een schakeling/spel tussen symbolische duidingen ontstaan in de wereld en de geschiedenis, typologie en de in die tijd opkomende beeldende stroming het symbolisme. Zowel John Ruskin als Millais, Hunt, Rossetti en andere grote figuren die een rol spelen bij de Pre Raphaelite Brotherhood worstelden met deze zwaar beladen en ingewikkelde thematiek. Ieder gebruikt de thematiek op zijn eigen manier, voorkeur, smaak, interesse, fascinatie, visie, ieder maakt het zich eigen en verplaatst het in hun beeldende wereld en manier van werken. Rossetti gaat nog een stap verder en mengt het ook met het fictieve/de fantasie en creëert daardoor een eigen soort van symbolisme. Doordat hij het fictieve gebruikt krijgt hij veel kritiek van John Ruskin, maar het is uiteindelijk dat Rossetti een portaal vindt naar vernieuwing en een eerste stap zet naar het modernisme. Dit is deels in strijd met de eisen van de Pre Raphaelite Brotherhood en John Ruskin omdat zij juist terug wilden keren naar de natuur en de kracht van de natuur en de echte wereld wilden gebruiken in hun beeldende werk, Rossetti breekt deze wet/eis van de Brotherhood, maar blijft desondanks lid van de Brotherhood.

Dit maakt deze groep zo interessant want ze zijn voortdurend in discussie met elkaar over wat ze precies willen, maar kunst is soms onverklaarbaar en heeft deze vorm van discussie en debat nodig, om de geest en het onverklaarbare wakker te houden.

⁷ Gebaseerd op de tekst Boek: John Ruskin the argument of the eye. Door: Robert Hewison

⁸ Boek: John Ruskin the argument of the eye. Door: Robert Hewison

Industriële Samenleving

De industriële revolutie ontstond in Groot-Brittannië circa 1750. Op de Britse eilanden ontstonden eerst de spinmachines, opgevolgd door de machinale weefgetouwen en de textiel fabrieken. Gelijktijdig brak er een opbloei in de ijzerindustrie uit. Waardoor men een onuitputtelijke brandstof voor het smelten van ijzererts vond: steenkool. Daarna werden de stoommachines uitgevonden en overal werden fabrieken gebouwd. Dit sloeg over naar andere landen. Dorpen veranderden in grote steden waar massa's mensen onder miserabele omstandigheden moesten werken en wonen.⁹

Ruskin en de Pre Raphaelite Brotherhood en het verwijt tegen de industriële samenleving kan als volgt worden uitgelegd:

De gemechaniseerde 19^e eeuw, het machinaal vervaardigde massagoed, dat door Ruskin en William Morris (grondlegger van de Arts and Crafts beweging) fel werd bestreden. De machine, die de ambachtsman zijn arbeidsvreugde ontnam, kreeg de schuld. Men zocht naar gezond handwerk en een eerlijke versiering, die een uitdrukking zou moeten zijn van die tijd.¹⁰

Op deze gemechaniseerde en harde wereld die in de 19^e eeuw nog meer was ontwikkeld hadden zowel Ruskin en Morris als de Pre Raphaelite Brotherhood zeer veel kritiek, woede en frustratie. Opkomend voor de zwakkeren en tegen de mensen die van deze situaties profiteerden. Tegen de miserabele/zware leefomstandigheden, de verharding, het onmenselijke en de rijken/elite. In vele werken komt dit terug, wordt het op een persoonlijke manier verbeeld, gecombineerd met literatuur/religie/mythe/poëzie en de cultuur van Engeland.

Je kunt je ook afvragen of de industrialisatie wel zo moet. Moet het er allemaal zo koud en kil uitzien en zo hard zijn voor de mens. De natuur wordt verwoest voor steden, de schoonheid van de wereld wordt vervangen door de technologie en ontwikkeling van de mens. We kunnen niet meer zonder de steden en de functies die zij ons bieden. Maar je kunt je altijd afvragen, of het ten koste van sfeer en creativiteit moet, sommige steden bieden de sfeer en creativiteit, maar vele draaien alleen maar om functionaliteit.

John Ruskin schrijft het volgende over de natuur en de functie van architectuur en de vervanging van natuur door architectuur, wat moet de architectuur de mens bieden?:

'We are forced, for the sake of accumulating our power and knowledge, to live in cities... We cannot all have our gardens now, not our pleasant fields to meditate in at eventide.

⁹ Website: European Route of Industrial Heritage www.erih.net gebaseerd op de tekst: Industriële Geschiedenis Europa

¹⁰ Boek: Jan Toorop. Symbolisme in de kunst. Door: Inemie Gerards en Evert Uitert

*Then the function of our architecture is, as far as may be, to replace these; to tell us about Nature; to possess us with memories of her quietness; to be solemn and full of tenderness, like her, and rich in portraitures of her*¹¹

Ruskin zegt ook dat de Gotische stijl in Venetië deze vervanging van natuur naar architectuur op een juiste manier laat zien. Maar wanneer de Renaissance de religie verlaat en vervangt voor het luxueuze wordt de link verbroken. Het verwoest de architectuur en de kunst. De Gotiek is van binnen corrupt, net zoals de kerk, die corrupt werd door zijn eigen leden. In zijn ogen gebeurde dat, toen de protestanten de religieuze beelden afwezen, waardoor er een overgang kwam naar het heidendom. Wat de kunstenaars leidde tot fictie en weghield van het geloof, wat een vernedering werd voor de kunst. Ruskin kwam tot de conclusie, dat de Gotiek haar eigen vernietiging aankondigde op het moment dat het de waarheid tegen hield. De waarheid is de organische vorm, niet zoals de bloemen en bladeren - maar als steen. Zoals de beeldhouwer zijn vaardigheden ontwikkelt en toepast. In plaats daarvan ondekt de mens/de beeldhouwer dat er ook andere mogelijkheden zijn, meer gebaseerd op functionaliteit. Hierdoor worden vaardigheden omgezet tot maniertjes, alleen maar om plekken te vullen of om de hoogste toren te bouwen. Het is in strijd met de verwachting en leid tot perfectie. Hierdoor worden vorm en regels geabstraheerd, de ontdekking en speelsheid worden hierdoor vergeten, te niet gedaan. Dit is waardoor kunst geen kunst is maar een trucje en dat trucje wordt veel te vaak toegepast waardoor er een aaneenschakeling van functionaliteit wordt gecreeërd, die sfeer, creativiteit, schoonheid, hartstocht en passie doodt.¹²

Deze kwesties komen ter sprake in de volgende teksten geschreven door Ruskin waar hij spreekt over dit verraad:

'The tracery is assumed to be as yielding as a silken cord; when the whole fragility, elasticity, and weight of the material are to the eye, if not in terms, denied, when all the art of the architect is applied to disprove the first conditions of his working, and the first attributes of his materials; this is a deliberate treachery.'

In het volgende tekst benadrukt Rusking op een kritische manier de situatie waarin de mens iets bouwt/creeërt en welke vragen de opdrachtgever/kunstenaar zichzelf stelt, waarom hij datgene bouwt en op welke manier hij dat dan doet.

'The question was not now with him, What can I represent? But, How high can I build – how wonderfully can I hang this arch in air, or weave this tracery across the clouds?

¹¹ Boek: John Ruskin the argument of the eye. Door: Robert Hewison

¹² Gebaseerd op de tekst Boek: John Ruskin the argument of the eye. Door: Robert Hewison

*And the catastrophe was instant and irrevocable. Architecture became in France a mere web of waving lines, - in England a mere grating of perpendicular ones.*¹³

Tegen deze vorm van denken en maken keren zich John Ruskin en de Pre Raphaelite Brotherhood. Deze vorm komt niet alleen tot stand in de architectuur, maar verplaatst zich in elke vorm van kunst en gedachten van de mens. Hierdoor wordt kunst minachtend en minder belangrijk. Talent en beeldende kwaliteit, waar de Pre Raphaeliten naar streven worden door deze manier van denken en maken verdoezeld en te niet gedaan. De wereld verandert, wordt gemechaniseerd, functioneel en verhard en daar strijden de Pre Raphaeliten tegen, want ze zijn voor de creativiteit en inventie van de mens, de schoonheid van de wereld en een betere wereld. Tegen de eindeloze recreatie en verwoesting van de schoonheid van de wereld en de menselijke geest, waar de industrialisatie veel effect op heeft en daarop wordt afgerekend en bekritiseerd.

Ford Madox Brown, Oorsprong van de Pre Raphaelite thematiek en de toevoeging van religieuze en culturele teksten.

Ford Madox Brown was de eerste schilder die een "Pre Raphaelite" methode en thematiek uitvoerde in zijn beeldende werk. Het ontstond in Rome waar hij in contact kwam met de Nazarenes, een groep Duitsers, die tijdelijk in Italië verbleven. Hun intentie was om hun nationale kunst te zuiveren van beïnvloeding door verouderde, religieuze en culturele teksten.

Het begon in twee schilderijen van Brown "*Chaucer at the Court of King Edward III*" en "*Wycliffe reading his Translation of the bible to John of Gaunt*". De schilderijen volgen de methodes van de Nazarenes deels met religieuze en poëtische invloeden. Hij vertaalt het alleen naar zijn Engelse cultuur, waarbij hij gebruik maakt van in Engeland ontstane mythes en poëzie o.a. beïnvloed door Spenser, Shakespear, Milton, Pope, Byron, Moore, Woodsworth, Keats, Shelley en Chatteron. Beelden gebaseerd op literatuur en middeleeuwse aspecten, samen met een geordende structuur, zeer gedetailleerde uitvoering en een vlakke opbouw.

Ford Madox Brown was ook de leermeester van Rossetti, die zeer geïnspireerd was door zijn werk. Madox en ook Ruskin hadden veel contact met de oprichters van de Brotherhood en waren waardevol voor de Brotherhood door hun kennis van literatuur en hun maatschappelijke opvattingen, die de Brotherhood niet in die hoeveelheid had. De Brotherhood maakten ook een lijst van helden, van alles wat ze goed vonden in het verleden en noemden die hun 'immortals'.

¹³ Boek: John Ruskin the argument of the eye. Door: Robert Hewison

Opgebouwd in lagen bovenaan stond Jezus Christus, in de laag eronder kwam Shakespeare en de auteur van het boek Job, in de derde laag twaalf namen: die van Homer, Dante, Chaucer, Leonardo, Goethe, Keats, Shelley, King Alfred, Landor, Thackeray, Washington en Browning. Onder deze staan er nog veel meer, allemaal ongeveer van de zelfde status.

De opvattingen en inspiratie van de Pre Raphaelite Brotherhood

Veel van deze onderwerpen en opvattingen zijn opgenomen door de Pre Raphaelite Brotherhood. Ze zijn tegen de conservatieve instelling van the Royal Academy en Sir Joshua Reynolds. Ze vinden de meesterschilder Raphael overschat en gaan tegen zijn klassieke opvattingen in die ook worden gebruikt in de leer van de academie. Ze onderzoeken hoe schilders te werk gaan vóór Raphael. Ze zijn beïnvloed door de Italiaanse fresco's in Campo Santo van Orcagna, Simone Memmi, Giotto, Buffalmano and Benozzo Gozzoli en kijken o.a. veel in een boek vol met etsen van Carlo Lasinio. Daardoor kunnen ze zien hoe een schilderij tot stand komt. Hoe kijken de mensen, hoe zien ze eruit, hoe is de compositie, in welke soort straat staan de mensen en welke status hebben ze. In tegenstelling tot de Renaissance en Raphael worden niet de rijken afgebeeld maar de gewone bevolking. De Brotherhood wil de kunst ook weer teruggeven aan de bevolking in plaats van aan de elite en de kerk. Niet terugdeinzend voor grote menselijke thema's zoals: de liefde, dood, geschiedenis, mysterie, mythes, legendes, religie, moraliteit en psychologisch drama. De schilderijen zijn een protest tegen de sociale verwachtingen van de mens/wereld en komen op voor de zwakken in de samenleving. Ze zien er middeleeuws en dramatisch uit, gesticht in een soort droomwereld, maar het zijn metaforen voor het dagelijkse leven tegen het onrecht van de mens. Opkomend voor de vrouw die in die tijd vaak gedwongen werd tot prostitutie om te overleven, veel rijken maakten daar misbruik van. Een mooi gegeven is dat er kleine symbolen zichtbaar zijn in de schilderijen die een soort verhaal vertellen, standpunten uitlokken, geheimzinnig weergegeven.

Waterhouse

Een voorbeeld is de meesterschilder Waterhouse, een volgeling van de Pre Raphaelite Brotherhood. Met dit voorbeeld en deze kunstenaar wil ik een verschil aangeven in thematiek en symbolisme tegenover de christelijke typologie. Waterhouse gebruikt nauwelijks de religieuze thematiek zeker niet als oorspronkelijke bron. Zijn oorspronkelijke bron zijn de mythische verhalen. Hiermee geef ik aan dat de kunstenaars van de Pre Raphaelite Brotherhood bezig waren met zeer afwisselende thematiek, waar ieder wel een deel van gebruikt.

De één richt zich alleen meer op mythologie de ander richt zich meer op religie. Maar ook in sommige mythologische werken kan een symbool aanwezig zijn dat verwijst naar religie.

Waterhouse is zeer geïnteresseerd in mythes, magie en de dood. Hij mengt deze thema's met verleiding, lust en schoonheid. Zijn beelden zien er zo verleidelijk en mooi uit dat je de dood niet ziet.

Het lijkt wel of er geen gevaar zichtbaar is, maar het is wel degelijk aanwezig, loerend op zijn prooi. Net zoals in de echte wereld komt de dood vaak onverwachts zoals een zwarte panter loerend in de schaduw, totdat hij zijn kans ziet en aanvalt.

Zijn schilderijen zitten vol symbolen, onder andere in "De Magische Cirkel", waar de dood en duistere wereld wat beter na voren komen, dan in zijn andere schilderijen, een geheimzinnig werk met een occult thema. Er is een tovenares te zien die iets van boze geesten oproept. Het is niet echt duidelijk wat er gebeurt en wat er staat te gebeuren.

De volgende symbolen zijn zichtbaar: een brandende cirkel op de grond, gevormd door de tovenares, brandend vuur in het midden van het schilderij, opstijgende rook, gebouwen op de achtergrond die doen denken aan oud Egypte, de tovenares draagt een jurk met gedecoreerde Griekse krijgers. Ze houdt een sikkel vast, een voorwerp dat geassocieerd wordt met de oude Kelten, die er magische kruiden mee verzamelden. Om haar nek zit een slang die in zijn eigen staart bijt, er zijn vele raven zichtbaar die geassocieerd worden met macabre duistere bedoelingen. Één raaf staat op een schedel die vaak voor de dood staat o.a. veel te zien in vanitas-stilleven. Vaak gebruikt hij ook groepen van zeven figuren in zijn schilderijen. Dat blijkt ook bij dit schilderij zo te zijn. Er staan namelijk zeven raven afgebeeld, één is geheimzinnig weggestopt, moeilijk om te zien: er is alleen een snavel en een deel van de kop zichtbaar.

Het symbolisme straalt een continuïteit van leven en dood uit de levenscyclus van de mens. Er ontstaat onduidelijkheid over de tijd waarin het zich bevindt, welke cultuur er ter sprake komt, wat het over deze wereld vertelt en hoe hij de mens ziet.

Hier is sprake van het gebruik van symbolen die door de mens en de wereld en de geschiedenis ontstaan. Deels ontstaan door het gebruik van fantasie maar ook uit de geschiedenis en de menselijke associatie met bepaalde dingen.

Bijvoorbeeld de schedel is voor de mens en deze wereld een aanleiding tot de dood en ook een soort angst voor hoe we uiteindelijk eindigen. Want we keren allen terug naar de aarde die ons ontdoet van ons vlees en organen en het enige wat overblijft en wat leidt tot een menselijke bron is het skelet de basis van ons lichaam. Deze associatie is algemeen bekend in deze wereld en kan gebruikt worden als symbool voor iets ergs, het einde ook het kwaad wordt vaak gelinkt aan het skelet en met de dood. Dit symbool creeert een stemming, een gevoel, mensen herkennen dit en gaan er verhalen bij bedenken. Het verschil met dit symbolisme en de religieuze typologie die veel wordt toegepast door Millais, Hunt en Rossetti is dat dat ontstaan is uit een religieus verhaal dat deels gebouwd is op metaforen en symbolen die naar het fictieve buiten deze wereld leiden, maar wat over deze wereld gaat.

De typologie leidt automatisch naar de verhalen uit de Bijbel en naar de personages in de Bijbel. Het symbolisme van Waterhouse leidt naar deze wereld, de geschiedenis en associaties van de mens op deze wereld.

Ook is te zien hoe hij bezig is met symbolen en thematiek en hoe hij het beeldend weergeeft, mysterieus maar toch aanwezig. Hij let erg op zijn compositie en hoe de pose is van zijn hoofdfiguur, de tovenares. Alles is met een donker pallet geschilderd, licht en donker zijn aanwezig, wat veel sfeer geeft. Hierdoor krijg je er een gevoel bij, waarbij het niet meteen verklaarbaar is, waar het voor staat.

Ook kan het voorkomen dat een schilderij van de Pre Raphaeliten niet op zichzelf staat, maar dat je er meerdere nodig hebt om de connectie te zien en de bedoeling ervan. Een schilderij kan dus een reactie zijn op een eerder schilderij.

Religie en Bijbelse passages

Religie en Bijbelse passages spelen een grote rol in de thematiek en het beeldend werk van de Pre Raphaelite Brotherhood. Het wordt naar deze wereld getrokken als een schild of een soort van troost of als metafoor, een soort verklaring of uiting. De Typologie en het beeldende symbolisme worden telkens getest en beproefd. Zo worden er vele verhalen gebruikt die in de Bijbel staan toegepast in het beeldende werk. Deze verhalen worden deels bewerkt door de kunstenaar. Hij maakt het verhaal zich eigen door bijvoorbeeld verschillende dingen door elkaar te mengen, door de geschiedenis en heden van het verhaal te veranderen en anders toe te passen in het beeldende werk. Zonder dat het afbreuk doet aan het oorspronkelijke verhaal en typologie en thematiek, het wordt misschien wel verstevigd. Ook worden er passages gebruikt en verbeeld en in combinatie gezet tot andere beelden en verhalen die uit de dagelijkse werkelijkheid voort komen. Met al deze vormen wordt geëxperimenteerd, geworsteld, gediscussieerd met het oog op het creëren van een sterk beeld en een keuze van thematiek die zowel samenhangt met het dagelijkse als met de thematiek en typologie van de Bijbelse passages.

Literatuur

De oude Literatuur, poëzie, cultuur en liefde voor Engeland is misschien wel hun grootste bron van inspiratie en kracht. Ze komen op voor hun eigen land eren hun schrijvers door de mythes en poëzie weer tot leven te wekken door het te gebruiken in hun beelden met romantische scenes. De natuur en kleeddracht van oud Engeland gemengd met dagelijkse gebeurtenissen maakt dit de kern van de Pre Raphaelite Brotherhood.

Verbond

De Brotherhood sloot een verbond een begin van geheimzinnigheid, waardoor het onderschrijven van hun werk ontstond met de initialen van de Pre Raphaelite Brotherhood, PRB. Ze waren erg enthousiast vol met ideeën maar deels ook naïef en jong en dat was ook hun charme. Vaak werden ze bespot en kregen ze zware kritiek van omstanders en kranten, daarentegen waren ze zeer intelligent, passievol en experimenteel. Doelbewust en met veel motivatie en strijd lust voor verbetering gingen ze te werk.

The Germ

Rossetti kwam op het idee om een magazine uit te geven over de Brotherhood en de andere leden waren het er mee eens en zo ontstond The Germ. Ze zagen het als een plek om mee door te breken in de buitenwereld. De eerste uitgave verscheen in januari 1850 met een ets op de cover van William Holman Hunt en een donkere obscure zang van William Michael Rossetti als een vorm van uiting voor wat ze waren en waar ze voor stonden. De volgende kwam een maand later met een gedicht van Dante Gabriel Rossetti genaamd: "The Blessed Damozel". De verkoop was zo laag dat het onmogelijk was om het door te zetten en ze stopten er mee na de vierde uitgave.

Het stopte weliswaar maar het was de eerste keer dat Rossetti verscheen met zijn gedichten en nam daarmee een standpunt in, dat de dichtkunst en beeldende kunst zusters van elkaar zijn. Een tekst kan net zo goed een beeld weergeven dan een beeld dat kan. Het belangrijkste was, dat de Brotherhood naar buiten trad hierdoor en bekend werd. Het had wel degelijk effect: in de herfst van 1850 wisten een grote groep van deskundigen en literaire mensen van Londen van het bestaan van deze groep en hun opvattingen. Niet lang daarna volgden zowel de populaire pers en de kunstzinnige. Dat kwam ook mede door de vrije exposities, voordat ze gingen exposeren bij de Royal Academy, waar ze mee deden met vijf schilderijen.

Het Tekenen

De tekeningen/het tekenen was voor de Pre Raphaelite Brotherhood cruciaal als begintpunt van hun ideeën en nieuwe beelden. Ze waren heel actief en hadden veel zorg, kunde en gevoel voor tekenen.

De manier van denken en creëren door middel van tekenen en schilderen veranderde de manier van schilderen in Engeland in de 19^e eeuw. Niettemin heerste er veel kritiek ook in de 19^e eeuw, maar met name in de 20^e eeuw was er een kritische stilte rondom de belangrijke en invloedrijke werken van de Brotherhood.

Tekenen was voor hun een voertuig voor belangrijke elementen zoals: het opbouwen van finesse, de uitvoering die je doet met je handen en je geest, de kennis van anatomie, proporties, perspectief, chiaroscuro/clair obscur (licht en donker schilder methodes) en composities. Het hielp ook mee met het ontwikkelen van smaak, je manier van denken over kunst algemeen, je eigen visie en beelden. Het tekenen wordt vaak onderschat, genegeerd en zelfs verwijderd uit carrières van kunstenaars en kunstgeschiedenis. Juist het tekenen legt een nauw verband met de denkwijze, gevoel en uitvoering van kunstenaar. Het is te zien in de markeringen die soms subtiel weergegeven worden, langzaam afbreken en andere kunnen juist hard wordt weergegeven, vol met woede of kracht of een aanwijzing naar verduistering, schaduw. Je kunt zien wat de kunstenaar probeert te doen te zoeken. Het biedt een vorm van communicatie en denkvermogen van kunstenaar en kijker.

De verschillen in persoonlijke interesses, thematiek, expressie, de natuur

Er zijn veel verschillen als je kijkt naar de belangrijkste figuren: de mentor en adviseur en grondlegger van de thematiek John Ruskin, de oprichters van de Pre Raphaelite Brotherhood Sir John Edward Millais, William Holman Hunt en Dante Gabriel Rossetti. Ze houden zich allemaal deels bezig met dezelfde thematiek, maar er zijn een aantal splitsingen.

Rossetti houdt zich meer bezig met de poëzie en romantiek en neemt het niet zo nauw met het letterlijk verbeelden van de natuur, wat toch een soort eis is van de Brotherhood. Het ligt hem niet, vooral het perspectief en de anatomie liet te wensen over. Je kunt goed het verschil zien tussen Rossetti en Millais, die een echt natuurtalent was en alles beheerste.

Toch moet ik zeggen dat Rossetti enorme kwaliteiten heeft en zeer sterk was in het tekenen en schilderen van figuratie. Uiteindelijk gaat het Rossetti niet om de anatomische precisie en het zo nauwkeurig mogelijk nabootsen van de natuur en perspectief van een ruimte. Het ging hem vooral om betekenis en expressie. Het is belangrijk dat er hier geschakeld wordt naar die tijd, de conservatieve tijd waar technische correctheid van groot belang was. Zodra je daar fouten in maakte was je al technisch slecht. Als je het schakelt naar deze tijd heeft Rossetti heel veel kwaliteiten, ook in technisch opzicht. Zijn detaillering en eigenzinnigheid zijn van hoog niveau. Zijn beste werken zijn een combinatie van technisch vernuft en rijke verbeeldingskracht, die een intens effect opleveren.

Juist de eigenzinnige eigenschap van Rossetti ging Ruskin tegenstaan, waarbij hij erkende dat hijzelf 'verantwoordelijk was voor een groot deel van dit fatale mediëvalisme...voor de stijfheid, ouderwetsheid en intensiteit tegenover de klassieke gratie en rust'.

Hij verklaarde dat hij 'ziek was van alle gotiek van Rossetti's kliek'. Toch is Rossetti de meest experimentele en vooruitstrevende kunstenaar van de Brotherhood en staat hij aan het begin van het modernisme en de arts en crafts beweging.

Millais is eigenlijk de kunstenaar die de thematiek en uitvoering, de eisen van de Pre Rahaeliten het best uitvoert. Zijn waarneming en toepassing van de natuur is aanwezig alles, is zeer gedetailleerd en ontstaan uit een nieuwe manier van opbouw van schilderen. Hij zet alles in een Engels/Middeleeuwse setting, gebruikt alle grote thematische facetten zoals: Religie, Mythes, Poëzie, Romantiek en dagelijkse gebeurtenissen/de menselijk moraal. Dit alles is met veel kunde uitgevoerd.

Waar je bij Rossetti en Hunt vaak figuren ziet die houterig over komen, vloeit alles bij Millais en zie je overal een vorm van perfectie, overal is dezelfde aandacht aan besteed, waar Rossetti en Hunt op sommige vlakken steekjes laten vallen.

William Holman Hunt richt zich duidelijk meer op de natuur dan op de menselijke figuratie. Zijn bekendste werk 'the light of the world' is dan wel figuratief. Qua uitvoering is hij beter in het uitbeelden van de natuur, dan in het uitbeelden van de mens.

Zijn aandacht gaat meer uit naar de natuur. Ook heeft hij veel minder interesse in tekenen en hij maakte veel minder studies dan Rossetti en Millais. Hunt was een echte schilder, ging bijna altijd direct naar het canvas zonder studies te maken. In thematische zin heeft hij het meest met Religie waar hij de iconografie en typologie combineert met symbolisme, romantiek en dagelijkse gebeurtenissen.

Inleiding van het hoofdstuk De Schilderijen – Religie

In het Hoofdstuk Schilderijen – Religie ga ik dieper in op een aantal religieuze werken van de drie beroemdste kunstenaars en oprichters/de kern van de Pre Raphaelite Brotherhood William Holman Hunt, Sir John Everett Millais en Dante Gabriel Rossetti. Doel is het blootleggen van de herkomst van de thematiek en laten zien wat de thematiek inhoudt. Uitzoeken waar de Bijbelse verhalen, passages overgaan, welke vormen van thematiek ze nog meer gebruiken, zoals poëzie, het dagelijkse leven. Hierdoor kom je de verschillen te weten tussen de kunstenaars onderling, hun intenties en kennis van taal, de wereld, religie en beeldende kunst.

Inleiding

Zonder geloof wordt kunst materialistisch, leeg, letterlijk en dood, kunst moet een gevoelsuiting zijn en kan nooit bestaan uit feiten. Dit zijn twee basispunten van de visie en opvattingen van William Holman Hunt. Geloof was voor hem zeer belangrijk en is ook veelvuldig aanwezig in zijn werk. Hij is vooral geïnteresseerd in christelijke iconografie en het herscheppen van die iconografie in combinatie met symbolisme en dagelijkse gebeurtenissen, in tegenstelling tot de industrialisatie en de dominerende beeldende religieuze kunst. Hij zegt ook dat hijzelf, Millais en nog veel minder Rossetti vertegenwoordigers zouden zijn van het realisme, ze waren nooit geïnteresseerd om een representatie te geven van de wereld.

Christelijke iconografie

‘To speak of the veneration of icons is to speak of prayer, and liturgical prayer in particular; consequently, it is to speak about “being in the presence of the Lord,” that we ourselves might be transformed into living icons.’¹⁴

Met iconografie wordt bedoeld de personages die een verhaal dragen de leiders van het verhaal. Het christendom heeft vele iconen, ze zijn tot leven gebracht door middel van beelden. Deze beelden staan voor het christendom en zijn bedoeld om in contact te komen met het woord van God de Bijbel: daardoor ben je volgens de katholieken in de aanwezigheid van God. Vele iconische beelden zijn er in de geschiedenis gemaakt vaak in opdracht van de Katholieke kerk en hebben een grote invloed op de hele wereld want iedereen herkent het en weet waar het toe leidt. Een aantal christelijke iconen zijn Jezus Christus, Maria Magdalena en de Apostelen. William Holman Hunt maakt veel gebruik van deze iconografie. Zo gebruikt hij het icoon en de woorden van Jezus in het schilderij *‘The light of the world’* om zo een boodschap en het woord van God dichter bij de bevolking te brengen. Hij brengt en zet het ook in combinatie/verbintenis met de mens, de normale bevolking en verbindt het ook met de dagelijkse gebeurtenissen/thematiek van de bevolking.

¹⁴ Website: Het vaticaan: www.vatican.va tekst: Iconography and Liturgy

William Holman Hunt – *The Awakening Conscience*

Hunt gebruikt hele moralistische dagelijkse onderwerpen zoals zombegaan/zondigen, schuld en prostitutie. *'The awakening Conscience'* gaat hier over. Er heerste veel prostitutie in die tijd iets wat volgens Hunt kwam door de Industriële Revolutie. Mannen die vrouwen misbruiken, zondigen. Helemaal opgaan in lust niet nadenkend wat het met de vrouw doet maar alleen aan hun eigen belang en behoeftes denken. Verlustiging, verlangen en vrijheid brengt hen tot het krankzinnige, ze zien niet helder meer. Weten niet wat ze aanrichten, ze zien alleen nog maar het genot. Bedrog, bedriegerij, begoocheling komt als tweede aanbod. Niet alleen de prostituees worden hier mee bedoeld, maar ook de geliefdes die worden bedrogen, het gaat om het bedrog in het geheel. Hoe maak je hier een beeld van, hoe combineer je dat met religie?

Het tafereel speelt zich af in een villa in Sir John's Wood, in een woud ver weg van de bevolking, niemand ziet wat er gebeurt, het is verstopt. Het verbeeld een kamer met een zittende man en een vrouw, de man en zijn geliefde. De vrouw springt op uit zijn schoot. Bezield door het licht dat door het raam schijnt en wat de spiegel achter haar reflecteert. Het beeld in de spiegel verbeeldt de verloren onschuld van de vrouw. Ze realiseert haar fouten, haar manier van leven, dat is tevens ook wat de titel van het schilderij *'The Awakening Conscience'* / *'het ontwaken van het geweten'* verwoord. Hunt drukt dit uit met een bijzondere nauwkeurigheid en gevoel voor karakteristieke menselijke expressie. Dit schilderij bevat veel symbolen/achterliggende gedachtes: ze draagt om haar linkerhand, om elke vinger één ring, behalve om de trouwring dat staat voor ontrouw. Op de vloer ligt een handschoen, een verbeelding voor verlaten, het achterlaten, het verliezen van een ding of persoon. Ook vlucht er een vogel voor een kat. Dit alles leidt tot aflossing, kwijting, delging, iets terugzetten, terugbetalen en spijt hebben.

In dit schilderij zit geen religie niks verwijst daarna. Toch is er één ding dat naar iets leidt en dat is naar een ander schilderij. Dit is niet één schilderij maar het staat in contact, in combinatie met een ander schilderij dat heet *'The light of the world'*.

William Holman Hunt – *The Light of the world*

Een van de bekendste religieuze werken van Engeland en een van de beroemdste schilderijen van de Pre Raphaelite Brotherhood is *'The Light of the World'* van William Holman Hunt. Geïnspireerd door de tekst uit de Bijbel die Jezus sprak: *'Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop. Indien iemand naar mijn stem hoort en de deur opent, Ik zal bij hem binnenkomen en maaltijd met hem houden en hij met Mij.'* Openbaring 3 vers 20.¹⁵

Het schilderij verbeeldt Jezus die klopt op de deur. Deze Klop correspondeert met het schilderij *'The Awakening Conscience'*. De vrouw in het schilderij van de *'The Awakening Conscience'* reageert op de klop op de deur en staat daardoor in verbinding met het schilderij *'The light of the World'* met Christus, het geloof, het christendom, de Bijbel. De passage: *'Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop. Indien iemand naar mijn stem hoort en de deur opent, Ik zal bij hem binnenkomen en maaltijd met hem houden en hij met Mij.'* Openbaring 3 vers 20. De diepere betekenis van de schilderijen komen alleen tot stand als ze bij elkaar zijn gebracht. Het vertolkt dat iedereen gered kan worden, iedereen kan de klop op de deur horen, hoe zwaar je verleden/ je leven ook is. Het is een boodschap die hoop kan geven aan de mens. Een boodschap van hoop die troost kan bieden.

¹⁵ Boek: De Bijbel, Openbaring

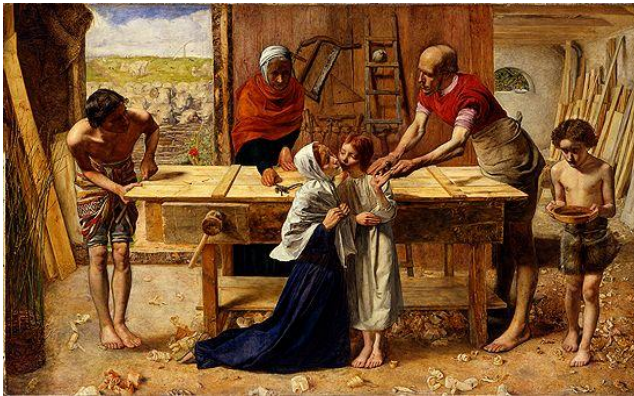
De Schilderijen – Religie, Sir John Everett Millais

Inleiding

Millais was zeer geïnteresseerd in het oude testament van de Bijbel. Dit komt terug in vele werken zoals bij *'Christ in the House of his Parents'* or *'The Carpenter's Shop'* en *'Jephthah'*. Op deze schilderijen ga ik dieper in en vraag waarom hij die keuze maakt, hoe hij de thematiek en typologie van de Bijbel gebruikt, door welke teksten hij zich laat leiden, hoe hij dat met de werkelijkheid combineert.

Zijn fascinatie ligt bij de voorspelling, de profetie, dat is waar het oude testament over gaat, wat zal er komen, hoe zal het de wereld vergaan, wat is de toekomst van de mens en de toekomst van de aarde. Vele voorspellingen komen er in voor door verschillende profeten opgeschreven/verkondigd zeer heftige, felle en grootste verhalen/voorspellingen. Dit is zeer ingewikkeld en met veel intelligentie opgeschreven met vele metaforen en typologie. Deze typologie communiceert weer met andere verhalen en personen uit de Bijbel. Daardoor ontstaat er veel verwarring en er ontstaan vele vragen, over de mens, over de aarde, over het ontstaan van de mens, de wereld en waar de typologie nou eigenlijk over gaat en naar toe leidt. Millais speelt met de typologie van de Bijbel, gebruikt het om iets te vertellen, om het mysterie weer te geven en om weer nieuwe vragen te ontlokken, vertaald in een nieuwe manier van werken en denken over beeldende kunst en hoe religieuze beelden worden neergezet.

Sir John Everett Millais – ‘Christ in the House of his Parents’ or ‘The Carpenter’s Shop’

Geïnspireerd door de tekst uit de Bijbel: *‘Wat zijn dat voor wonden tussen uw handen? Dan zal hij zeggen: ‘Daarmee ben ik geslagen in het huis van mijn vrienden.’*

Zachariah 13, vers 6.¹⁶

Zachariah was een profeet /toekomst voorspeller uit het oude testament. Hij vertelt o.a. dat de Zoon van David/Jezus/ de leidende kracht wordt geslagen, geslacht als een lam dat niks terug zegt, wat leidt naar de kruisiging en de dagen daarvoor.

Hij vertelt niet alleen over de voorspelling van de kruisiging, maar ook over de terugkomst van Jezus op aarde met als symbool van herkenning de wonden in zijn handen. Voordat Jezus terugkomt, ook wel “de laatste tijd van verdrukking” genoemd, heerst de antichrist, de duivel , het beest, de valse profeet. De wereld is dan bedolven onder het kwaad.

Millais probeert een andere draai te geven aan de geschiedenis van de religieuze thematiek en beeldende uitvoering. Hij haalt het naar een Pre Raphaelite setting: een middeleeuwse uitvoering met normale mensen.

De mensen zien er niet hoogachtend uit en de omgeving is niet rijk, groot van schaal en theatraal. Het is een scene die voor kan komen in het dagelijkse leven van de normale bevolking. De figuren stellen belangrijke personen voor uit de Bijbel. Jezus is jeugdig weergegeven, die zich heeft verwond aan een naald, wat verwijst naar de wonden van de kruisiging. Hij wordt verzorgd door St Anne (iemand die de kruisiging voorspelde) en de vader van Jezus, God: die duidelijk wordt neergezet als een normale persoon niet als God, wat toch stoot tegen het religieuze verhaal en bedoeling ervan. God is daarin groots groter dan welke mens dan ook en dat heeft een reden omdat het namelijk geen mens is, maar Millais haalt God neer en zet hem neer als een mens. Zelfs God wordt normaal weergegeven die tevens de hand van zijn zoon vast heeft wat verwijst naar de Olijfberg waar hij Jezus vertelt over de kruisiging die komen gaat. Maria geeft dat lijden weer, door haar getormenteerde houding en angstblik naar Jezus toe. Johannes de Doper de drager van het water is ook jeugdig weergegeven. Het water is het teken van de toekomst waarin hij Jezus

¹⁶ Boek: De Bijbel, Zachariah

doopt. Millais vond het belangrijk dat het gezien wordt als een religieus schilderij en gebruikt expres de opbouw methodes van de eerdere Renaissance meesters, namelijk die van de grote fresco/ muurschilderingen. Hij is heel erg gefocust op het detail, alles is tot op het bot uitgewerkt en hij heeft zijn eigen bloed gebruikt voor het bloed op de hand van Jezus, zodat de rode kleur echt menselijk is. Het kleine detail zit ook in de vingernagels die vuil/smerig zijn, in de plooien van de kledij, de blik in de ogen, de zorgvuldige handpositionering/beweging, alle schaduwen en de houtsnippers op de vloer.

Het werktuig op de muur in de achtergrond verwijst naar de wapens, waar Christus mee wordt gemarteld voor de kruisiging. Millais geeft op een mysterieuze subtiele manier weer welke donkere kant het schilderij heeft. De schapen op de achtergrond links boven in het schilderij in de deur opening staan voor het volk, de mensheid.

Het is totaal het tegenovergestelde van beelden uit de barok, waar de personen schoon zijn, verheerlijkt tot het uiterst, dramatisch weergegeven, gemaakt vol aanbidding, voor het christendom en de elite. Millais breekt met dat soort beelden en met die verheerlijking en maakt er een persoonlijk tafereel van op een Pre Raphaelite manier. Het vertelt niet alleen over het christendom en de profetie van de kruisiging. Maar ook over het verraad van de mens en de toekomst van de mens. In de tekst van Zachariah staat ook iets over de uitroeiing van de goddelijkheid wat een verband/raakvlak legt met Millais z'n visie en van de Pre Raphaeliten over de goddelijke beelden van de post renaissance die hij daadwerkelijk probeert uit te roeien.

Een schilderij met veel achterliggende gedachten over, beeldende geschiedenis, de opbouw van een schilderij, vragen over Religie, het neerzetten van de religieuze figuren met een reden, de mensheid en de toekomst daarvan in Christelijke gedachtegang.

Sir John Everett Millais – *Jephthah*

Jephthah in het Nederlands Jefta is een rechter die door God is aangewezen in het boek Richteren in het oude testament van de Bijbel. Richteren is een zeer heftig deel van de Bijbel dat gaat over opoffering, macht, verleiding, lust, verovering, moord, volkeren moord, onrecht en psychologische onrust.

Het land Israël heette toentertijd Kanaän waar vele volkeren leven zoals: de Kanaänieten, Hethieten, Amorieten, Perizzieten, Chivvieten, Jebusieten en het volk de Israëlieten. De volkeren lijden veel onrecht en richten zich op andere goden dan God. Goden van lust en verleiding. De Israëlieten leefden als volk van God tussen deze volkeren die Kanaän in de diepe duisternis sleurden. Ook de Israëlieten vielen daaraan ten prooi.

‘De Israëlieten deden wat kwaad is in de ogen des HEREN, zij vergaten de HERE, hun God, en dienden de Baäls en de Asjera’s. Toen ontbrande de toorn des HEREN tegen Israël: Hij gaf hen over in de macht van Kusan-Risa-Taïm, koning van Mesopotamië, en de Israëlieten dienden Kusan-Risataïm acht jaar. Toen riepen de Israëlieten tot de HERE, en de HERE verwekte de Israëlieten een verlosser om hen te bevrijden: Otniël, de zoon van Kenaz, de jongere broer van Kaleb. De Geest des HEREN kwam over hem, hij richtte Israël en trok uit ten strijde. De HERE gaf Kusan-Risataïm, de koning van Aram, in zijn macht, zodat hij de overhand kreeg over Kusan-Risataïm. Toen had het land veertig jaar rust. En Otniël, de zoon van Kenaz, stierf.’ Richteren 3, vers 7-11.¹⁷

Met hem stierf ook de vrede. Het volk Israël viel weer ten prooi aan het kwaad en hetzelfde herhaalt zich steeds weer. Zo leeft het volk jaren lang in rust en vrede en jaren van oorlog en duisternis. Steeds weer wordt er iemand gekozen om het volk Israël te bevrijden. Diegene worden de rechters genoemd, de eerste was Otniël en daarna volgden er nog vele, een aantal zijn: Ehud, Debora, Gideon, Jefta, Simson en Samgar. God gaf hen opdrachten, de meeste gruwelijke opdrachten, om het kwaad te verwijderen. Onrecht moet bestraft

¹⁷ Boek: De Bijbel, Richteren

worden, ook al moet dat op de meest gruwelijke manier. Hele volkeren werden uitgemoord, ook de vrouwen en kinderen, het kwaad moest met wortel en tak uitgeroeid worden.

Het schilderij gaat over het verhaal van de rechter Jefta. Hij leidde de Israëlieten in het gevecht tegen Ammon in het zuid-oosten. Hij beloofde God, wanneer hij succesvol zou zijn, dat hij het eerste wezen dat hij zou treffen zou opofferen aan God. Iets wat totaal tegen de wil van God is. Maar een belofte aan God valt niet te breken. Toen trof hij zijn dochter als eerste en moest haar opofferen. Vol afschuw en afkeer tegen zichzelf deed hij wat hij gezegd had en offerde haar aan God. Zelfs de mensen die God aanwees als rechter begaan dus grove fouten, en zo keert de mens altijd in de duisternis, en herhaalt het zich keer op keer. Millais kiest dus voor deze passage wat ook een metafoor is voor: "Pas op kijk uit dat je niet de verkeerde weg op gaat, de weg van de duisternis is overal en de verleiding is groot".

In deze verhalen komt het op de meest vreemde manieren voor en ook op de meest brute manieren. Deels keren dit soort dingen terug door de industrialisatie: mensen die alles doen voor geld en macht, waar de Brotherhood zich tegen keerde, onder ander op deze manier van schilderijen maken en het uiten van hun visie en afkeer tegen deze manier van leven en wellust van de mens.

Het schilderij beeldt een voorstelling uit een scene na de opoffering tussen de heersende vader Jefta en zijn opgeofferde dochter, de verdoemde dochter. Millais beeldt de twee uit op een sarcastische manier en ze zijn teisterend bij elkaar gebracht. De vader zit als enige op een stoel en de dochter is teruggehaald uit de dood en is door Millais in de voorstelling gezet. Zittend op de schoot van de vader, de twee uitersten, zijn hierdoor bij elkaar gehaald en houden elkaars armen vast. De vader zit vol afschuw en is terneergeslagen door wat hij heeft gedaan. Het lijkt er op dat hij in zichzelf is gekeerd, niet lettend op wat er om hem heen gebeurt. De dochter kijkt met een gehypnotiseerde blik naar de grond. De omstanders, de dienstknechten, zijn of in shock, in gebed of gedompeld, in rouw. Dit verwijst deels naar de mensheid en het oriëntalisme. Met name de kleding en vormgeving van de dienstknechten leid naar de exotische wereld in Noord Afrika en Midden Oosten. Deze kunst vorm '*Orientalisme*' verwijst naar het oosten en was zeer populair in die kunst periode van Europa sinds de romantische periode.

Naast de Bijbelse thematiek is het ook een historisch werk. Geïnspireerd op andere kunstenaars die zich bezig hielden met historische thema's zoals: de schilder James Barry dichter Charles Heavyside en muzikant/componist George Frideric Handel die ook een muziekstuk heeft gewijd aan Jefta en het ook zo noemde. Jefta is in het schilderij van Millais metafoor voor de klassiek gestoorde koning van de Britten. De ogen zijn niet zichtbaar iets wat ook voorkomt in de schilderijen van James Barry, die zich bezig hield met historische Koninklijke verhalen en taferelen. Millais brengt deze beelden, muziek en dichtkunst weer tot leven door de thematiek te gebruiken en door verschillende dingen te gebruiken uit de schilderijen, muziekstukken en gedichten. Hij maakte o.a gebruik/ liet zich inspireren door een gedicht van Heavyside genaamd: '*Jephthah's daughter*': '*Strip Me off all, now that my*

child is gone; Sword, shield, and judge's staff, all emblems take. That may betoken proud authority: Take Gilead's chair, take all you promised me. Alas! not Gilead's chair, with present power, Nor future fame from this proud feat of arms, Nor all the fullness of these fertile hills, Were an equivalent for yon lone lamb, That hither came, gay skipping from the fold'.¹⁸ Het zwaard, het schild en de emblemen zijn duidelijk zichtbaar in het schilderij. Millais eert en vertelt over deze kunstenaars en de geschiedenis van Engeland, dit alles verpakt in een moralistische boodschap en metaforen die je brengen tot de Bijbel en de historie van Engeland en hij verbindt dit op zijn manier met de populaire stroming 'Oriëntalisme'.

De Schilderijen – Religie, Dante Gabriel Rossetti

Inleiding

Rossetti geeft religie een kleine rol in zijn werk poëzie voert de bovenhand. Dat wil niet zeggen dat hij het minder belangrijk vond. Hij gebruikt minder de echte teksten/passages en verhalen uit de Bijbel dan bijvoorbeeld Millais dat doet. Die zoekt in de Bijbel, zoekt naar de verhalen, de personages, de thematiek, het hele gebeuren rondom typologie van de Bijbel. Dat gebruikt Millais en geeft er zijn persoonlijke uitvoering aan. Gericht naar de wereld als een uiting van dagelijkse gebeurtenissen maar ook een uiting van zijn persoonlijke fascinatie en vraagstelling rond die gebeurtenissen. De echte kern waar Rossetti naar op zoek is, is ook een vorm van expressie maar dan anders. De religieuze werken zijn poëtischer vaak vermengd met eigen teksten of teksten van Dante Alighieri, waar hij een bewonderaar van was op zoek naar het bovennatuurlijke, het fantasierijke.

Zijn thematiek en uiting gaan meer over de schoonheid, de emotie, de schoonheid van taal, het gebruik maken van expressieve symboliek, het innerlijke, op zoek naar de zuiverheid. De originaliteit van zijn onderwerp keuze voor zijn schilderijen haalt hij uit de literatuur van zichzelf of van anderen zoals middeleeuwse Italiaanse dichters, als Dante Alighieri en Guido Calvacanti.

Het symbolisme kan ook tot uiting komen in kleur. Hier was hij dus vooruitstrevend en vernieuwend in het toepassen van een nieuw soort symbolisme. Dat deed hij bijvoorbeeld bij het schilderij *Ecce Ancilla*. Hij beperkt deze kleurensymboliek tot de drie primaire kleuren: blauw voor de maagd, rood voor Christus, lijden en geel voor heiligheid. Waarbij wit voor zuiverheid staat. Rossetti gebruikt een overvloed aan symbolische taal om zijn bedoelingen over te brengen. Soms schrijft hij sonnetten bij een schilderij en voegt dat soms toe aan het schilderij of aan de lijst. Ook komt het voor dat hij teksten neemt van Dante en die toevoegt aan het schilderij of lijst. Veel van Dantes onderwerpen in Rossetti's beeldende werk komen uit het stuk *Vita Nuova*. Dit stuk gaat over de liefde. Het zijn sonnetten, canzones, een ballade en stanza voor zijn geliefde Beatrice Portinari geschreven. De *Vita Nuova* is voor

¹⁸ Boek: Millais door: Jason Rosenfeld en Alison Smith

Rossetti echter veel meer dan alleen maar een bron van thematiek. Al het werk van Rossetti, zowel poëzie als schilderkunst, is geïnspireerd op de manier waarop in de Vita Nuova de autobiografie in kunst veranderd en artistieke betekenis wordt onderzocht.

Dante Gabriel Rossetti – *Dantis Amor*

Dantis Amor/Dantes liefde is een verzameling van ideeën van Rossetti, die hij haalt uit verschillende bronnen, zoals: Het stuk Vita Nuova van Dante Alighieri, de bijbel/het christendom en zijn eigen leven, want het werk is deels autobiografisch. Rossetti's werk gaat veel over zijn eigen leven vaak gecombineerd met Christelijke maar vooral poëtische thematiek. Het stuk Vita Nuova van Dante gaat over Dantes liefde voor Beatrice. Rossetti associeert deze liefde vaak met zijn eigen liefde voor Elizabeth Siddal.

Dit werk gaat puur over de liefde dat symbool staat voor Beatrice, de liefde en dood van Beatrice twee tegenstrijdige elementen staan centraal. Rossetti beeldt de liefde uit als een vrouwelijk figuur die in het midden staat van het schilderij. 'De liefde' houdt in haar ene hand een zonnwijzer vast met Beatrices sterfdatum. In de andere hand houdt 'de liefde' een pijl en boog vast, wat correspondeert met het mythologische verhaal van Cupido, de God van de liefde, die vaak afgebeeld is als een engeltje met pijl en boog. Het idee om de liefde uit te beelden in een menselijke vrouwelijke vorm is ontleend aan Dantes stuk Vita Nuova waarin de liefde aan Dante verschijnt in zijn Dromen. Verder is Jezus Christus afgebeeld in de linkerbovenhoek omringd met een tekst: '*Door Liefde, die de zon en sterren drijft.*¹⁹' Deze tekst is zowel letterlijk zichtbaar en beeldend zichtbaar in het schilderij. Rechts onder bevindt zich een maansikkel met daar in het hoofd van Beatrice, die omhoog kijkt naar het hoofd van Christus. Christus en Beatrice worden in het midden samengevat door de figuur van 'de liefde', die zowel symbool staat voor de liefde en de dood van Beatrice.

¹⁹ Boek: Dante gabriel Rossetti door: Julian Treuherz, Elizabeth Prettjohn, Edwin Becker

Rossetti is opgegroeid met de gedichten van Dante en heeft hier veel fantasieën over die hij tot leven brengt door het maken van beelden en gedichten. In dit beeld gaat Rossetti los, hij breekt totaal met de naturalistische weergave, die hij in zijn meeste werken probeerde te gebruiken. In dit schilderij gaat het over de fantasie en de combinatie van symbolen. Hier onderzoekt hij een combinatie van symbolisme en taal, die samenkomt in een compacte compositie, die leidt naar de liefde, de liefde voor de aarde, de liefde voor het hemelse/het goddelijke/het woord van God. Alles samen vormt het een kosmisch geheel over de liefde.

Dit werk is heel menselijk, de thematiek gaat over de liefde van de mens, het leven van de mens, de dood van de mens en het geloof, dat de mens na de dood naar de hemel en Christus gaat. Het geeft aan, dat er niet alleen op de aarde liefde is, maar dat de liefde wederkeert na de dood, die symbool staat voor de liefde van Christus.

Een schilderij dat je kunt samenvatten als één die gaat over het innerlijke van de mens waarin de liefde naar voren komt, de eeuwige strijd tussen de mens en de dood en de religieuze vragen: Wat is er na de dood, wat gebeurt er met onze geest, het innerlijke van de mens en de liefde?

Conclusie:

Innerlijke vragen

In zekere zin heeft elk mens een persoonlijke wereld, die hij misschien alleen kent die een vertrouwde plaats in zijn hoofd heeft... Dit is echter zeer persoonlijk, een beleving die complex is en moeilijk te delen met andere mensen. Waar denk je op dat moment aan en hoe ziet het er uit? Zie je een spiegeling van jezelf, of denk je aan de wereld om je heen. Hoe de mensen leven, hoe de gebouwen er uit zien, hoe de schaduw valt over die gebouwen, hoe licht donker wordt en andersom, hoe de natuur zich ontwikkelt, de verhouding tussen mens en natuur, natuur en God.

Gevoel

De Pre Raphaeliten delen deze beleving met de wereld. Het is persoonlijk en aandoenlijk zoals de wereld om ons heen. De vragen zijn moeilijk, nauwelijks te bevatten, dit moment zouden ze kunnen wissen, vervangen door dagelijkse rituelen. Toch doen ze dit niet, ze proberen het moment te vangen, te begrijpen en te onderzoeken. Ze gaan het zien als hun passie voor de onbegrijpelijke dingen van ons bestaan. Het uiten van een gevoel.

Kennis

De gevoelens moeten gevoed worden niet alleen door hun eigen vragen en kennis van de wereld en het bovennatuurlijke. Kennis en passie van andere mensen is ter beschikking en is er om de andere mensen iets te bieden. Deze aanbidding kan leiden tot nieuwe ideeën tot nieuwe ontwikkeling. Deze ontwikkeling vormt zich, gaat zich nestelen en groeit. Het krijgt status, wordt deel van de samenleving, het wordt herkend. De typologie, de poëzie, de historie, het symbolisme, en het alledaagse worden één en vloeien samen tot een nieuwe wereld een persoonlijke plek, een vertrouwde plek.

Aanbidding

Deze nieuwe vorm die zich heeft ontwikkeld, legt iets uit over de wereld en het innerlijke van de mens. Het is een spiegel die voor de samenleving wordt gehouden. Deze spiegeling kan je iets leren en kan dingen doen veranderen zoals: het sociale milieu, diep gewortelde gewoontes, de blik op deze wereld, de uiting van de mens.

Persoonlijke Mening

De Pre Raphaeliten hebben dit allemaal gerealiseerd en zijn nu zelf deel van de historie. Ze geven de maatschappij en kunstwereld een nieuwe kijk op religieuze beelden, de bevolking, de samenleving, de poëzie met vragen over het hiernamaals, de mens, ons bestaan en manier van leven. Ze zijn zelf poëzie geworden deels mysterieus. maar met een passievolle kern één die de mens kritisch bekijkt en bevraagt. Die de mens, de wereld, taal en beeld verbindt, ogen opent, de wereld en de mensen verrijkt.

Bronvermelding:

Boek: The Pre Raphaelites door Timothy Hilton
(mediatheek Zwolle ArtEZ)

Documentaire: a passion for The Pre Raphaelites door Andrew Loyd Webber
(website: www.youtube.com)

Documentaire: de betoverende vrouwen van John William Waterhouse door
AVRO Close Up (mediatheek Zwolle ArtEZ)

Boek: J.W. Waterhouse 1849 – 1917 Betoverd door Vrouwen.
Groninger Museum – BAI Uitgevers (mediatheek Zwolle ArtEZ)

Boek: Millais door Jason Rosenfeld & Alison Smith
(mediatheek AKI ArtEZ)

Boek: Dante Gabriel Rossetti door Julian Treuherz, Elizabeth Prettejohn, Edwin becker
(mediatheek Zwolle ArtEZ)

Boek: John Ruskin the argument of the eye door Robert Hewison
(mediatheek Zwolle ArtEZ)

Boek: Pre Raphaelite Drawing door Colin Cruise
(mediatheek Zwolle ArtEZ)

Website: Tate Britain: www.tate.org.uk

Boek: Algemene Kunstgeschiedenis door Hugh Honour & John Fleming Dertiende druk

Website: Van Gogh Museum: www.vangoghmuseum.nl

Boek: Het Symbolisme Europa, Rotterdam Museum Boymans van Beuningen
(mediatheek Zwolle ArtEZ)

Boek: Jan Toorop Symbolisme in de kunst door Inemie Gerards en Evert van Uitert
(mediatheek Zwolle ArtEZ)

Boek: De Bijbel

Website: Het Vaticaan: www.vatican.va

Website: European Route of Industrial Heritage: www.erih.net